

"Demek onlarda hukukullah, hukuk-u ibâdı da tazammun ediyor." cümlesini izah eder misiniz?

"Bâhusus bu guruh-u mücâhidin ve bu yüksek meclisin ef'âli taklid edilir. Kusurlarını millet ya taklit veya tenkit edecek; ikisi de zarardır. Demek onlarda hukukullah, hukuk-u ibâdı da tazammun ediyor. Sırr-ı tevatür ve icmâi tazammun eden hadsiz ihbaratı ve delâili dinlemeyen ve safsata-i nefis ve vesvese-i şeytandan gelen bir vehmi kabul eden adamlarla hakikî ve ciddî iş görülmez."(1)

Toplumun önünde giden elit tabakanın iki mesuliyeti bulunuyor. **Birisi** Hukukullah **diğeri** de hukuk-u ibadtır. **Hukukullah** Allah'ın insan üzerindeki hakkı iken, **hukuk-u ibad** ise kulun kul üzerindeki hakkıdır. Özellikle insanların sevk ve idaresini üzerine alan alim ve siyasetçiler, bu konuda daha bir sorumluluk içindedirler. Şayet alim ve siyasiler iki hakka da riayet etmez ise, iki büyük zulüm içine girmiş demektirler.

Hukukullah tabirinin iki anlamı var:

Birisi: Hukukullah, umuma taalluk edip, yalnız bir şahsa âid olmayan ahkâm demektir. Bunlar hukuk-u umumiyyeden ibarettir. Cenab-ı Hakk'a izafesi, tazim ve ehemmiyetine işaret içindir.

Diğeri: Allah'ın kulları üzerinde olan hakkına denir. Bu hak ise ona kul olmak ve onun emir ve yasaklarına uymak anlamına geliyor.

Hukuk-u İbad: İnsanlarla olan muamelelerimizdeki haklar. Ferde ait olan hususi haklar. Her insanın şahsına ait temel hak ve hürriyetlerine denir. Diğer bir yönü de insanların birbirlerine karşı sorumlu olduğu haklardır.

İnsanın şahsi haklarının Allah tarafından garanti altına alınması ve onun emri ile tanzim edilmesi ciheti ile hukuk-u ibad, hukukullahın kapması içindedir denilebilir; ama ikisini aynı veya eşit görmek mümkün değildir.

(1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Hubâb.](#)